

Синтаксономія рослинності островів Круглик та Шелестів Канівського природного заповідника

В.Л.Шевчик(1), В.А.Соломаха (2)

1 - Канівський природний заповідник, 258300 Черкаська обл., м. Канів
2 - Київський університет імені Тараса Шевченка, кафедра ботаніки, 252017, Київ - 17, Володимирська, 64

Shevchyk V.L., Solomakha V. A. (1996). The syntaxonomy of vegetation of Kruglyk and Shelestiv Islands of Kaniv natural reservation. -Ukr. Phytocoen. col., Kyiv, Ser. A, 1.- P. 12 - 27

Keywords: phytosociology, *Lemnetea*, *Potametea*, *Isoeto-Nanojuncetea*, *Salicetea purpureae*, *Phragmiti-Magnocaricetea*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Festucetea vaginatae*, Kaniv natural reservation

Summary

The ecological and phytocoenotical characteristics of syntaxons vegetation of flood islands Kruglyk and Shelestiv which forms a part of Kaniv natural reserve are presented. Class *Lemnetea* contains 2 associations; *Potametea* - 4; *Isoeto-Nanojuncetea* - 1; *Phragmiti-Magnocaricetea* - 11 (new syntaxons: *Butomo umbellati-Leersietum oryzoides* ass. nova; *Equiseto palustre-Leersietum oryzoides* ass. nova); *Molinio-Arrhenatheretea* - 3 (*Eleocharita palustre-Elytrigietum repentis* ass. nova; *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* ass. nova; *Eryngio plani-Bromopsietum inermis* ass. nova); *Festucetea vaginatae* - 3 (*Artemisia dniproicae-Salicetum acutifoliae* ass. nova; *Veronica dillenii-Secalietum sylvestre* ass. nova); *Salicetea purpureae* - 5 (*Myosotido palustris-Salicetum albae* ass. nova; *Poa nemoralis-Salicetum albae* ass. nova; *Aristolochio-Salicetum albae* ass. nova; *Strophostomo sparsiflorae-Amorphetum* ass. nova; *Euphorbio virgultosae-Amorphetum fruticosae* ass. nova; *Rubus caesi-Amorphetum fruticosae* all. nov.). It was described dependence of forming plant communities on change hydrological regime of flood reserve.

Природні умови

Заплавна частина Канівського природного заповідника представлена двома островами (Круглик, площею 82 га, та Шелестів, площею 394 га), розміщеними нижче греблі Канівської ГЕС. Абсолютні відмітки висот - 75-80 м н.р.м. Поверхня складена сучасними алювіальними відкладами, які представлені жовтуватоглинистою та сірою середньозернистими пісками, суглинками і супісками з характерною шаруватістю. Для дніщ старих русел у заглибинах проток та заток характерні незначні відклади мулу і торфу. Потужність піщаних відкладів коливається в широких межах, досягаючи іноді десятків метрів. Серед додаткових форм рельєфу найпоширеніші - прируслові вали, інколи ускладнені еоловими відкладами. Характерні також акумулятивні коси, конуси виносу проточного алювію. Серед від'ємних форм звичайними є висохлі стариці, затоки, протоки,

©В.Л.Шевчик, В.А.Соломаха, 1996

Укр. фітоцен. зб., Сер.А, Київ, 1996, Вип.1

мікропониження тощо. Головні показники клімату: середньорічна температура повітря + 8°C, середня температура липня + 20°C, січня - 8°C; середньорічна кількість опадів - 520 мм.

Повсюдно переважають дернові слабосформовані ґрунти на часних алювіальних відкладах, часто оглеєні глеюваті. На пониженнях зустрічаються мулуватоболотні та торфово-болотні ґрунти. Рослинний покрив заплави формується під впливом атмосферних опадів, стічних, підземних та ґрунтових вод. Значною мірою на цей процес впливає діяльність Канівської ГЕС.

Матеріал та методика

Характеристика рослинності заплави Канівського природного заповідника наводилася на домінуючій основі (Любченко, 1987; Любченко, Бортняк, 1986). Нами розроблена синтаксономічна схема рослинності заповідника за методом Браун-Бланке на основі геоботанічних описів, виконаних авторами в 1995 р. Опис ділянок заплавної рослинності виконувався в природних межах фітоценозів або в межах стандартної описової ділянки. Всього було виконано 105 геоботанічних описів, які розподілені за типами рослинності пропорційно до їх представленості в заплаві.

Фітоценотичні дані обробляли за методом перетворення фітоценотичних таблиць (Косман та ін., 1991). В цій статті, як і в усіх інших видах рослин подано за "Определителем", (1987).

Беручи до уваги недостатню кількість класифікаційних розробок близької за флористичним складом та екологічними особливостями рослинності на території України (Соломаха, 1995), склад синтаксонів заплавної рослинності Канівського природного заповідника ідентифікували за допомогою синтаксономічних розробок для заплавної рослинності країн Східної та Центральної Європи (Matuszkiewicz, 1981; Moravec a kol., 1983, Korotkov et al., 1991). Обробка наявного фітоценотичного матеріалу дозволила отримати наступну класифікаційну схему.

Синтаксономія рослинності островів Круглик та Шелестів Канівського природного заповідника

- Cl. *Lemnetea* de Bolòs et Masclans 1955
Ord. *Lemnetalia* R.Tx. 1955
All. *Lemnion minoris* R.Tx. 1955
Ass. *Lemnetum minoris* (Oberd. 1957) Tx. Mull. et Gors 1960
Spirodelo-Salvinietum natantis Slavnic 1956
Potametea Klika in Klika et Novák 1941
Potametalia W.Koch 1926
Potamion (W.Koch 1926) Oberd. 1957
Potametum perfoliati (W.Koch 1926) Pass 1965
Potametum lucentis Hueck 1931
Elodeetum canadensis Egger 1931
Najadetum marinae (Oberd. 1957) Fukarek 1961
Isoeto-Nanojuncetea Br.-Bl. et R.Tx. ex Westhoff, Dijk et Passchier 1946
Cyperetalia fusci Pietsch 1963
Elatini-Eleocharition ovatae Pietsch 1973

Укр. фітоцен. зб., Сер.А, Київ, 1996, Вип.1

1. *Cypero fusci-Limoselletum* (Oberd. 1957) Korneck 1960
Phragmiti-Magnocaricetea Klika in Klika et Novak 1941
Oenanthetalia aquatica Hejny in Kopecky et Hejny 1965
Oenanthion aquatica Hejny ex Neuhausl 1959
2. *Sagittario-Sparganietum emersii* R.Tx. 1953
Phragmitetalia Koch 1926
Phragmiton communis Koch 1926
Scirpetum lacustris Schmale 1939
Zizanietum Akht. 1987
Acoretum calami Egglar 1933
Phragmitetum communis (Gams 1927) Schmale 1939
Glycerietum maximae Hueck 1931
Nasturtio-Glycerietalia Pignatti 1953 em Kopecky 1961 in Kopecky et Hejny 1965
Sparganio-Glycerion Br.-Bl. et Siss.in Boer 1942
3. *Butomo umbellati-Leersietum oryzoides* ass.nova
4. *Equiseto palustre-Leersietum* ass.nova
Magnocaricetalia Pign. 1953
Poion palustris Schelyag, V.SL. et Sipaylova 1985
5. *Poetum palustris* Resmerita et Ratiu 1974
Beckmannietum eruciformis R.Jovanovic 1958
6. *Galio palustre-Agrostietum stoloniferae* Sipaylova, V.SL. et Schelyag 1987
Caricion gracilis (Neuhausl 1959) Bal-Tul. 1963
7. *Caricetum gracilis* R.Tx. 1937
Molinio-Arrenantheretea R.Tx. 1937
Molinietalia W.Koch 1926
Eleocharition Mirk.et Naum. 1986
Sanguisorbenion Mirk. et Naum. 1986
8. *Eleocharito palustris-Elytrigetum repentis* ass. nova
9. *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* ass.nova
Galletalia veri Mirk. et Naum. 1986
Trifolion montani Mirk. et Naum. 1986
Caricion praecucis Mirk. et Naum. 1986
10. *Eryngio plani-Bromopsietum inermis* ass. nova
Festucetea vaginatae Soó em Vicherek 1972
Festucetalia vaginatae Soó 1957
Festucion beckeri Vicherek 1972
11. *Artemisio dniproicae-Salicetum acutifoliae* ass. nova
12. *Veronico dillenii-Succalietum sylvestri* ass. nova
13. *Centaureo borysthenicae-Festucetum beckeri* Vicherek 1972
14. *Salicetea purpureae* Moor 1958
Salicetalia purpureae Moor 1958
Salicion albae Th.Muller et Górs 1958
15. *Myosotido palustris-Salicetum albae* ass. nova
16. *Poo nemoralis-Salicetum albae* ass. nova
17. *Rubo caesi-Amorphion fruticosae* ail. nov.
18. *Aristolochio-Salicetum albae* ass. nova
Strophostomo sparsiflorae-Amorphetum ass. nova
Euphorbio virgulosae-Amorphetum fruticosae ass. nova

Усього в заплаві островів Круглик та Шелестів виявлено поширення 29 синтаксонів рангу асоціації, причому для 18 із них, які нумеровані в синтаксономічній схемі, в даній статті наведено складну фітоценотичну та екологічну характеристику (фітоценотичну характеристику всіх синтаксонів буде наведено в монографічному огляді про рослинність Канівського природного заповідника, який готується до друку). Значна синтаксономічна новизна (12 асоціацій із 29), а також відношення одного нового союзу пояснюється значною географічною віддаленістю досліджуваної території від рослинного покриву близьких за гідрологічним режимом заплавл річок інших країн, а також флористичною та екологічною специфікою заплави Канівського природного заповідника, зумовленою зміною гідрологічного режиму заплави при скиді води Канівською ГЕС, розташованої поруч із заповідником. Фітоценотична характеристика синтаксонів наведена в таблиці.

Таблиця
Синтаксони рослинності островів Круглик та Шелестів

Кількість описів	2	2	6	4	5	8	5	4	5	7	6	2	4	4	4	8	6	7
Номер синтаксону	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	1	1	1	1	1	1	1

D.s. Ass. *Cypero fusci-Limoselletum*

<i>Cyperus fuscus</i>	5																	
<i>Xanthium altinum</i>	5			2												2		
<i>Chenopodium acerifolium</i>	5																	
<i>Limosella aquatica</i>	3																	

D.s. Ass. *Sagittario-Sparganietum emersii*

<i>Sagittaria sagittifolia</i>	5	3																
<i>Utricularia maritima</i>	3	1																
<i>Nuphar lutea</i>	3																	
<i>Callitriche verna</i>	3																	

D.s. Ass. *Butomo umbellati-Leersietum oryzoides*

<i>Butomus umbellatus</i>	3	5	2	1	2													
---------------------------	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

D.s. Ass. *Equiseto palustre-Leersietum oryzoides*

<i>Equisetum palustre</i>	3		5															
<i>Parnassia palustris</i>		1	4	1	3	1	3	2										
<i>Rumex maritimus</i>		1	3															
<i>Salix cinerea</i>			3															
<i>Typha angustifolia</i>			3															

D.s. Ass. *Poetum palustris*

<i>Poa palustris</i>		1	2	3	1	2	1										2	
----------------------	--	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

D.s. Ass. *Galio palustre-Agrostietum stoloniferae*

<i>Agrostis stolonifera</i>	3	1		5											3			
<i>Teucrium scordium</i>		1	1	2														1

D.s. Ass. *Eleocharito palustris-Elytrigetum repentis*

<i>Eleocharis palustris</i>					2	1	4	1						2				1
<i>Rorippa sylvestris</i>							3	1										
<i>Barbarea stricta</i>							3	1						2				

<i>Poa pratensis</i>	1	2	2	1									
<i>Calamagrostis epigeios</i>	3	1	1	3	4	4	1	1					
D.s. Suball. Caricion praecocis (Ord. Galletalia veri)													
<i>Bromopsis inermis</i>		3	5	5	2	2	2	3	4				
<i>Vicia tetrasperma</i>		3	3	5	1			1	1				
<i>Stellaria graminea</i>			3	5	1			1					
<i>Carex praecox</i>		2	2	3	4	1							
<i>Galium verum</i>			2	4	3			1					
<i>Eryngium planum</i>			3	2									
<i>Silene tatarica</i>			2	3	2			1					
<i>Chamaecytisus ruthenicus</i>			2	2									
<i>Tanacetum vulgare</i>			4	3				1	3				
<i>Asparagus officinalis</i>		2	2	4	5	3	4	4	3				
D.s. All. Festucion beckeri (Cl. Festucetea vaginatae)													
<i>Festuca beckeri</i>			1	5	5	5							
<i>Oenothera biennis</i>			3	3	2	3		2					
<i>Artemisia dniproica</i>			2	5	4	5		1					
<i>Centaurea borysthena</i>				3	2	3							
<i>Helichrysum arenarium</i>				3	1	3							
<i>Tragopogon ucrainicus</i>					3	3							
<i>Veronica dillenii</i>				1	5	2							
<i>Veronica spicata</i>			1	5	3	4							
<i>Koeleria glauca</i>			1	2	2	4							
<i>Carex colchica</i>				4	2	3							
<i>Linaria genistifolia</i>				2	2	2							
<i>Chondrilla juncea</i>				2									
<i>Senecio borysthenicus</i>				2									
D.s. All. Salicion albae													
<i>Equisetum pratense</i>		1		1			4	3	4	2			
<i>Urtica dioica</i>		1					5	4	2	2			
<i>Cardamine dentata</i>		1	1				2	2					
<i>Solanum dulcamara</i>		2	1				5	3		1			
<i>Acer negundo</i>						1	5	5	5	2			
<i>Salix alba</i>		3	1				5	5	5				
<i>Poa nemoralis</i>						1	2	5	3	1			
<i>Stenactis annua</i>							2	2					
<i>Taraxacum officinale</i>						1	2	2	1				
D.s. All. Rubo caesi-Amorphion fruticosae													
<i>Rubus caesius</i>							4	4	3	5			
<i>Polygonum convolvulus</i>							5	4	3	2			
<i>Frangula alnus</i>								4	2	3			
<i>Ulmus glabra</i>								3	2	4			
<i>Galium aparine</i>						1		5	5	5			
<i>Glechoma hederacea</i>						1	1	2					
<i>Aristolochia clematidis</i>			1			1	2	5	2	3	5	5	5
<i>Lysimachia nummularia</i>			1			2	1	1			3	2	4
<i>Moehringia trinervia</i>											2		2
D.s. Cl. Salicetea purpureae													
<i>Amorpha fruticosa</i>							3	5	4	5	5	5	
<i>Veronica longifolia</i>		2		2				4	1	1	3		

D.s. Cl. Vaccinio-Piceetea														
<i>Pinus sylvestris</i>									1	2				
D.s. Cl. Bidentetea tripartiti														
<i>Bidens frondosa</i>	3	2	5	3	3	4	3				5	5	2	
<i>Rorippa palustris</i>		2												
<i>Ranunculus sceleratus</i>											2			
D.s. Cl. Secalietea														
<i>Polygonum hydropiper</i>	3		2		4		1				5	3		
<i>Echinochloa crusgalli</i>			3											
<i>Polygonum persicaria</i>	3		4	4			5	1						
<i>Crepis tectorum</i>							2	2		1	2		1	
<i>Equisetum arvense</i>			1						2					
<i>Anthemis ruthenica</i>										2				
D.s. Cl. Plantaginea														
<i>Plantago major</i>	5	3	2	2							5			
<i>Potentilla anserina</i>		1		2										
<i>Ranunculus repens</i>			2	2	2	2						2	1	
D.s. Cl. Agropyretea repentis														
<i>Elytrigia repens</i>			1			5	1	3				2	2	
<i>Bromus squarrosus</i>								2						
<i>Arenaria uralensis</i>								2						
D.s. Cl. Sedo-Scleranthetea														
<i>Rumex acetosella</i>								3	1	5	4			
<i>Sedum sexangulare</i>								2	1	1	2			
<i>Sedum acre</i>									2	1	2			
D.s. Cl. Artemisietea														
<i>Cirsium arvense</i>			2	1		1						2	1	1
<i>Artemisia vulgaris</i>							1					2		
D.s. Cl. Urtico-Sambucetea														
<i>Chelidonium majus</i>												2	1	
D.s. Cl. Querco-Fagetea														
<i>Traxinus excelsior</i>													2	
Види, які зустрічаються зрідка:														
<i>Acer tataricum</i>														
<i>Achillea inundata</i>														
<i>A. pinnonica</i>														
<i>Agrostis gigantea</i>														
<i>A. vinealis</i>														
<i>Alisma lanceolatum</i>														
<i>Anisantha tectorum</i>														
<i>Anthemis arvensis</i>														
<i>Arctium lappa</i>														
<i>Artemisia vulgaris</i>														
<i>Batrachium trichophyllum</i>														
<i>Bidens tripartita</i>														
<i>Calystegia sepium</i>														
<i>Capsella bursa-pastoris</i>														
<i>Cardamine parviflora</i>														
<i>C. hirsuta</i>														
<i>C. contigua</i>														
<i>C. pseudocyperus</i>														
<i>C. riparia</i>														
<i>C. vulpina</i>														
<i>Carpinus betulus</i>														
<i>Clematis recta</i>														
<i>Coronaria flo-scuculi</i>														
<i>Crataegus pseudokyrstostyla</i>														
<i>Cynoglossum officinale</i>														
<i>C. glomerata</i>														
<i>Euphorbia sequierana</i>														
<i>Galium ruthenicum</i>														
<i>Geum urbanum</i>														
<i>Hieracium aurantiacum</i>														
<i>H. cymosiforme</i>														

Hypericum perforatum (11), *Impatiens parviflora* (16), *Iris sibirica* (16, 18), *Linaria vulgaris* (15, 16), *Lycopus exaltatus* (16), *Ophioglossum vulgatum* (17), *Orchis coriophora* (10), *Origanum vulgare* (10), *Poa compressa* (16), *P. trivialis* (9), *Polygonum dumetorum* (17), *Populus alba* (10, 17), *P. nigra* (5, 11, 12), *Potentilla argentea* (7), *P. reptans* (6), *Pyrus communis* (10, 16), *Ranunculus pedatus* (17), *Rhinanthus aestivalis* (9, 11), *Rumex confertus* (9, 10), *R. crispus* (16); *R. sylvestris* (16), *R. ucrainicus* (3), *Salix fragilis* (17), *S. triandra* (16), *Schoenoplectus lacustris* (7), *Scirpus sylvaticus* (14), *Scutellaria altissima* (18), *Solidago virgaurea* (16), *Sonchus arvensis* (9), *Stachys sylvatica* (9), *Stellaria nemorum* (7), *S. media* (16), *S. palustris* (6), *Thalictrum lucidum* (5), *Thesium arvense* (11), *Trifolium medium* (11), *Typha laxmannii* (3), *Turritis glabra* (11), *Valerianella locusta* (9), *Verbascum lychnitis* (17), *Veronica scutellata* (5), *V. verna* (10), *Vicia cracca* (18), *V. hirsuta* (9), *Vincetoxicum hirundinaria* (16, 17), *Viola arvensis* (9), *V. matutina* Klok. (16, 17), *Ulmus laevis* (16), *U. suberosa* (11), *Zizania latifolia* (7).

Примітка. Номери синтаксонів відповідають наведеним в синтаксономічній схемі. Цифрами позначено: 1 - відповідає I балу константності за шкалою Браун-Бланке; 2 - II; 3 - III; 4 - IV; 5 - V.

Клас **Lemnetea** (асоціації **Lemnetum minoris** та **Spirodeto-Salvinietum natantis**) представлений моно- та олігодомінантними угрупованнями, поширеними лише в старичних озерах. Вони розвиваються на поверхні стоячих мезо- та евтрофних замкнених, часто затінених водойм. Спостерігаються щорічно у відповідних місцезростаннях. Пік розвитку - середина літа - рання осінь.

Угруповання класу **Potametea** (асоціації **Potametum perfoliatum**, **Potametum lucentis**, **Elodeetum canadensis**, **Najadetum marinae**) фрагментарно поширені в протоках з повільнотекучими водами та вздовж правого берега між берегозахисними дамбами. Протягом останніх років спостережень неодноразово змінювались площі та інтенсивність розвитку названих угруповань, що пов'язано з роботою ГЕС.

Клас **Isoeto-Nanojuncetea** представлений асоціацією **Cypero-fusci-Limoselletum**, яка поширена на днищах пересохлих заток, проток та старичних озер. Угруповання здебільшого одно- та дворічних рослин з невисоким проективним покриттям (до 30%). Зустрічаються на заболотених піщаних алювіальних наносах, скріплених водоростевою корою. Угруповання мають тимчасовий характер, спостерігаються на початку літнього року і існують недовго, здебільшого в період літніх межень (кінець липня-вересень). Це один з варіантів початкової стадії первинно-суцесійного ряду.

Клас **Phragmiti-Magnocaricetea** охоплює угруповання прибережно-водної та лучно-болотної рослинності.

Асоціація **Scirpetum lacustris** зрідка зустрічається на прибережних невеликих (5-20 кв. м) ділянках заток та проток. Поширена на замулених піщаних ґрунтах з глибиною води не більше 1,5 м. Відносно мала площа пов'язана з невисокою стійкістю цих угруповань в умовах гостропроточного режиму та хвилювання водної поверхні.

Асоціація **Phragmitetum communis** спорадично трапляється вздовж берегової лінії заток та проток, інколи займає більші площі (до 100 кв. м.). В межах заплави заповідника представлена головним чином флористично бідними варіантами монодомінантних заростей **Phragmites australis**. Поширена на мулуватоболотних ґрунтах. За фактором

обводненості та багатства ґрунту охоплює досить широкий діапазон екологічних умов. Малостійке угруповання в умовах гостропроточного режиму.

Асоціація **Glycerietum maximae** зустрічається рідко, невеликими ділянками (3-10 кв. м.) у прибережній смузі та на добре захищених від хвилевою мілководних ділянках заток. Флористично відносно багате угруповання, інколи зі значною участю високорослих гідро- та гігрофітів. Поширена на мілководдях (на глибині до 0,5 м) з мулуватоболотними та мулуватопіщаними ґрунтами.

Асоціація **Acoretum calami** поширена на трьох невеликих площах до 10 кв. м.) локалітетах на добре захищених від хвилевою мілководдях о. Круглик. Флористично досить бідне монодомінантне угруповання з досить високою щільністю надземних пагонів **Acorus calamus**. Зустрічається в місцях з повільною течією, на багатих постійно вологих замулених ґрунтах. Головні фактори, що обмежують поширення даного угруповання - велика швидкість течії в протоках та високі амплітуди перепаду рівня води в Дніпрі.

Асоціація **Zizanietum** - найпоширеніша асоціація даного класу, представлена порівняно великими ділянками в протоках та затоках. Флористично досить бідна. Приурочена до місць з багатими мулуватоболотними ґрунтами з глибиною води не більше 1,5 м та повільною течією. Найстійкіше угруповання даного класу в умовах заплави заповідника.

Асоціація **Butomo umbellati-Leersietum oryzoides** ass. nova

Діагностичні види: *Butomus umbellatus*, *Leersia oryzoides*, *Rorippa amphibia*.
Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А. Соломахою 17.08.95 на о-ві Круглик у місці зі слабозамуленим дном збезводненої протоки в травостойі із загальним проективним покриттям 60 % переважис *Leersia oryzoides* -5. Зустрічаються також *Allisma plantago-aquatica* -+, *Butomus umbellatus* -+, *Veronica anagalis-aquatica* -+, *Plantago major* -+, *Myosotis palustris* -+, *Rorippa amphibia* -+, *Lythrum salicaria* -+.

Фітоценотична та екологічна характеристика: флористично бідні, фізіономічно досить різноманітні угруповання з різкими змінами аспектів у весняно-літній період, пов'язаними із змінами рівня води. Зустрічаються у вигляді прибережних пасм на мілководних, часто затінених ділянках, де течія сповільнена і виявляються процеси замулювання.

Асоціація **Equiseto palustre-Leersietum** ass. nova

Діагностичні види: *Equisetum palustre*, *Ptarmica salicifolia*, *Rumex maritimus*, *Salix cinerea*, *Stachys palustris*, *Typha angustifolia*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком 17.08.95 р. в крайовій зоні конуса виносу проточного алювію. В угрупованні із загальним проективним покриттям 90 % переважають *Lythrum salicaria* -5, *Leersia oryzoides* -1, *Equisetum palustre* -1, *Mentha arvensis* -1. Рідше зустрічаються *Allisma plantago-aquatica* -+, *Glyceria maxima* -+, *Lycopus europaeus* -+, *Lythrum virgatum* -+, *Myosotis palustris* -+, *Bidens frondosa* -1, *Polygonum persicaria* -+, *Echinochloa crusgali* -+, *Rorippa amphibia* -+, *Rumex hydrolapathum* -+, *Salix cinerea* -+, *Salix alba* -+, *Stachys palustris* -+, *Typha angustifolia* -+, *Ptarmica salicifolia* -+, *Poa palustris* -+, *Carex acuta* -1.

Фітоценотична та екологічна характеристика: флористично багаті, джорусні угруповання гідро- та гігрофітів. Займають відносно великі площі. Приурочені до місць акумуляції алювію з характерною шаруватістю відкладів, зумовленою частими змінами рівня води. Як і попередня, дана

асоціація - одна із наступних (після угруповань із класу *Isoeto-Nanojuncetea*), стадій первинної сукцесії з ознаками переходу до угруповань класу *Salicetea purpureae*.

Асоціація *Sagittario-Sparganietum emersii* подібна до угруповань класу *Potametea*, флористично бідна і малопоширена. Займає невеликі площі (до 50 кв.м). Приурочена до поглиблених ділянок мілководних заток із замуленим дном. Малозмінюване угруповання із стійким сезонним ритмом зміни фізіономічності та аспекту.

Асоціація *Poetum palustris* дуже рідко зустрічається у "вікнах" заростей *Amorpha fruticosa* на місці невеликих (до 20 кв. м) заглиблень у прирусловій та центральній частинах заплави. Багаторісні ценози з досить високим проєктивним покриттям. Поширені на багатих дерново-глеюватих (у комплексі з мулуватими-болотними) ґрунтах, що підтоплюються під час весняних повеней та літніх паводків. Високопродуктивне угруповання є однією з останніх стадій розвитку трав'янистих багаторічних гігрофітів, які замінюються угрупованнями класу *Salicetea purpureae*.

Асоціація *Beckmannietum eruciformis* у заплаві частині заповідника зустрічається фрагментарно на екотонах, подібних до попередньої асоціації.

Асоціація *Gallo palustre-Agrostietum stoloniferae* охоплює флористично багаті полідомінантні багаторісні угруповання трав'янистих багаторічників. Зустрічаються часто, але невеликими ділянками. Приурочені до дернових оглеєних ґрунтів, що переважають на улоговинах стоку обводнених проток у ранньовесняний період. Високопродуктивні, досить стійкі до затоплення ценози, які в ході первинної сукцесії трансформуються в асоціацію *Myosotido palustris-Salicetum albae*.

Асоціація *Caricetum gracilis* об'єднує флористично бідні монодомінантні одно-, інколи двох'ярусні ценози, що рідко зустрічаються в заповідній частині заплави. Приурочені до безстічних понижень, де переважають лучно-болотні мокрі ґрунти з різним ступенем оглеєності, які затоплюються лише в період повеней.

Клас *Molinio-Arrhenatheretea* представлений синтаксонами лук, які формуються на підвищених ділянках заплави.

Асоціація *Eleocharito palustris-Elytrigetum repentis* ass. nova
Діагностичні види: *Barbarea stricta*, *Eleocharis palustris*, *Rorippa sylvestris*, *Myosotis caespitosa*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 13.06.95 в центральній частині о-ва Круглик. У травостої з покриттям 100 % переважають *Alopecurus pratensis* -5, *Carex praecox* -2, *Eleocharis palustris* -1, *Elytrigia repens* -1, *Vicia tetrasperma* -1. Зустрічаються *Allium angulosum* +, *Barbarea stricta* +, *Beckmannia eruciformis* +, *Bidens frondosa* +, *Gratiola officinalis* +, *Hierochloa odorata* +, *Asparagus officinalis* +, *Euphorbia virgultosa* +, *Crepis tectorum* +, *Mentha arvensis* +, *Plantago lanceolata* +, *Myosotis palustris* +, *Parnassia salicifolia* +, *Rorippa sylvestris* +, *Rumex hydrolapathum* +, *Rumex thyrsoiflorus* +, *Polygonum persicaria* +, *Scutellaria hastifolia* +, *Stachys palustris* +, *Valeriana exaltata* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті та фізіономічно однотипні, полідомінантні, здебільшого двох'ярусні лучні ценози трав'янистих багаторічників. Поширені в центральній частині заплави. Разом з угрупованнями наступної асоціації займають досить великі площі (до кількох гектарів). Приурочені до дернових

слаборозвинутих шарувато-глеюватих легкосупіщаних ґрунтів, які ранньою весною можуть інколи (в роки з особливо високими повенями) затоплюватись.

Асоціація *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* ass. nova

Діагностичні види: *Allium angulosum*, *Alopecurus pratensis*, *Myosotis ucrainica*, *Orchis palustris*, *Sedum telephium*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 13.06.95 в центральній частині о-ва Круглик. У травостої із загальним проєктивним покриттям 100 % домінує *Alopecurus pratensis* -5. Зустрічаються *Vicia hirsuta* -1, *Allium angulosum* +, *Coronaria flos-cuculi* +, *Bidens frondosa* +, *Galium boreale* +, *Hierochloa odorata* +, *Asparagus officinalis* +, *Crepis tectorum* +, *Orchis palustris* +, *Myosotis palustris* +, *Chajturus marubiastrum* +, *Rorippa sylvestris* +, *Rumex thyrsoiflorus* +, *Sedum telephium* +, *Thalictrum flavum* +, *Vicia tetrasperma* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: поширена подібно до попередньої асоціації, причому для обох синтаксонів характерні в окремі роки досить різкі зміни фізіономічності, пов'язані з фітоциклічними та екологічними флюктуаціями. В ході сукцесії трансформується в ценози класу *Rubro caesi* - *Amorphaion*.

Асоціація *Eryngio plani-Bromopsietum inermis* ass. nova

Діагностичні види: *Bromopsis inermis*, *Dianthus borbasii*, *Eryngium planum*, *Galium verum*, *Trifolium arvense*, *Trifolium dubium*, *Vicia tetrasperma*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком 18.06.95 у центральній частині о-ва Круглик. У травостої з покриттям 60 % переважає *Bromopsis inermis* -5. Зустрічаються *Artemisia dniproica* +, *Asparagus officinalis* +, *Bromus squarrosus* +, *Calamagrostis epigeios* +, *Dianthus borbasii* +, *Euphorbia virgultosa* +, *Galium verum* +, *Anthemis silvestris* +, *Eryngium planum* +, *Koeleria glauca* +, *Rumex acetosella* +, *Trifolium saxangulare* +, *Trifolium arvense* +, *T.dubium* +, *Plantago lanceolata* +, *Tanacetum vulgare* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті, переважно двох'ярусні угруповання облигатних геліофітів, стійких до тривалих посушливих періодів. Представлені невеликими (до 50 кв.м), але досить поширеними ділянками в центральній частині заплави. За складом домінантів досить різноманітні. Приурочені до дернових слабоформованих супіщаних ґрунтів, які звожуються атмосферними опадками. Характерні досить різкі флюктуаційні зміни екологічної та антропогенної природи, котрі в подальшому можуть визначити напрямки трансформації в ході сукцесії.

Клас *Festucetea vaginatae* охоплює угруповання псаммофільної кислинності, поширеної на дещо підвищених ділянках заплави.

Асоціація *Centaureo borysthonicae-Festucetum beckerii* охоплює флористично бідні, розріджені (з покриттям не більше 40 %) угруповання ксероморфних облигатних геліофітів. Зрідка зустрічаються на невеликих вирівняних ділянках міжрядових понижень у центральній та прирусловій частинах заплави. Приурочені до дернових слабоформованих шарувато-піщаних ґрунтів з виключно атмосферним вологопостачанням. Характеризуються незначними флюктуаціями.

Асоціація *Artemisia dniproicae-Salicetum acutifoliae* ass. nova

Діагностичні види: *Artemisia dniproica*, *Asclepias syriaca*, *Carex colchica*, *Myosotis micrantha*, *Poa angustifolia*, *Salix acutifolia*, *Verbascum phoeniceum*, *Veronica spicata*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 26.05.95 у верхній рівнинній частині о-ва Шелестів. Чагарниковий ярус представлений *Salix acutifolia* (зімкнутість 0,7). Загальне покриття в трав'янистому ярусі становить 60%. Переважають *Festuca beckeri* -3, *Asclepias syriaca* -2, *Stellaria graminea* -2. Зустрічаються *Carex colchica* +, *C. praecox* +, *Centaurea borysthena* +, *Dianthus borbasii* +, *Koeleria glauca* +, *Poa angustifolia* +, *Bromopsis inermis* +, *Sedum acre* +, *Silene tatarica* +, *Artemisia dniproica* +, *Chondrilla juncea* +, *Amorpha fruticosa* +, *Aristolochia clematidis* +, *Asparagus officinalis* +, *Helichrysum arenarium* +, *Calamagrostis epigeios* +, *Oenothera rubricaulis* +, *Veronica spicata* +, *Acer tataricum* +, *Clematis recta* +, *Galium verum* +, *Rumex thyriflorus* +, *Acer negundo* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті, багаторічні угруповання чагарників, чагарничків та трав'янистих багаторічників різнобічно пристосованих до екологічних умов середовища. Представлені досить великими за площею ділянками по всій заплаві. Приурочені до дернових слабосформованих шаруватих легкосупіщаних ґрунтів з атмосферним вологозабезпеченням. Характерні різкі флюктуаційні зміни та перепади продуктивності фітомаси, спричинені екологічною природою та частими низовими пожежами.

Асоціація *Veronica dillenii-Secale sylvestri* ass. nova

Діагностичні види: *Lepidium densiflorum*, *Secale sylvestre*, *Veronica dillenii*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком 12.06.95 на вершині прируслового валу о-ва Шелестів. У травостой з проєктивним покриттям 15 % зустрічаються *Secale sylvestre* -2, *Artemisia dniproica* +, *Asparagus officinalis* +, *Festuca beckeri* +, *Helichrysum arenarium* +, *Erigeron canadensis* +, *Lepidium densiflorum* +, *Linaria genistifolia* +, *Rumex acetosella* +, *Silene tatarica* +, *Tragopogon ucrainicus* +, *Veronica dillenii* +, *V.spicata* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично бідні, розріджені, звичайно двох'ярусні угруповання ксероморфних облігатних геліофітів з участю синузії ранньолітніх ефемерів. Поширені на бідних незакріплених піщаних волових відкладах на вершинах дюноподібних горбів та прируслових валів. За характером синдинаміки подібні до попередньої асоціації.

Клас *Salicetes purpureae* (порядок *Salicetalia purpureae*) охоплює синтаксони заплавної деревної та чагарникової угруповань на мулуватоболотних та дерново-глейових ґрунтах. Представлений синтаксонами двох союзів, із яких один новий.

Союз *Salicion albae* охоплює заплавні деревні фітоценози на мулуватоболотних або супіщаних ґрунтах.

Асоціація *Myosotido palustris-Salicetum albae* ass. nova

Діагностичні види: *Caltha palustris*, *Eleocharis acicularis*, *Galium palustre*, *Iris pseudacorus*, *Leersia oryzoides*, *Myosotis palustris*, *Ranunculus pseudobulbosus*, *Salix alba*, *Senecio tataricus*, *Solanum dulcamara*, *Symphytum officinale*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 18.08.95 в гирлі "Сухой" протоки о-ва Круглик. Деревостан складається з *Salix alba* (зімкнутість 0,9). В ярусі трав (покриття 90 %) переважають *Myosotis palustris* -5, *Symphytum officinale* -2, *Bidens frondosa* -1. Зустрічаються *Alisma plantago-aquatica* +, *Caltha palustris* +, *Carex acuta* +, *Epilobium palustre* +, *Galium palustre* +, *Iris pseudacorus* +, *Leersia*

oryzoides +, *Lycopus europaeus* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Lythrum salicaria* +, *Mentha arvensis* +, *Amorpha fruticosa* +, *Galium aparine* +, *Equisetum pratense* +, *Senecio tataricus* +, *Sium latifolium* +, *Veronica longifolia* +, *Urtica dioica* +, *Solanum dulcamara* +, *Plantago major* +, *Polygonum hydropiper* +, *Rumex thyriflorus* +, *Valeriana officinalis* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті, звичайно двох'ярусні заплавно-лісові ценози, з ярусом трав, представленим переважно гігрофітами. Поширені суцільними масивами і займають великі площі. Приурочені до постійно затоплених весною понижень та розширень проток з повільною течією, де переважають процеси акумуляції алювію. Ґрунти мулуватоболотні. За існуючих умов гідрологічного режиму їх можна вважати субкліматсовими ценозами заплави.

Асоціація *Poa nemoralis-Salicetum albae* ass. nova

Діагностичні види: *Acer negundo*, *Chaiturus marrubiastrum*, *Erigeron canadensis*, *Erysimum hieracifolium*, *Galeopsis bifida*, *Humulus lupulus*, *Lactuca serriola*, *Myosoton aquaticum*, *Poa nemoralis*, *Salix alba*, *Scutellaria galericulata*, *Scrophularia nodosa*, *Xanthoxalis dillenii*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 18.09.95 у верхній частині о-ва Круглик, на прирусловому валі. Деревостан із зімкнутістю 0,7 утворений *Salix alba*. У підліску поширені *Acer negundo* -1, *Amorpha fruticosa* -1. Трав'яний покрив представлений *Poa nemoralis* -1, *Montha arvensis* -1, *Petasites spurius* -1, *Aristolochia clematidis* +, *Artemisia abrotanum* +, *A.vulgaris* +, *Cardaminopsis arenosa* +, *Erysimum hieracifolium* +, *Bidens frondosa* +, *Humulus lupulus* +, *Lycopus europaeus* +, *Rubus caesius* +, *Myosoton aquaticum* +, *Scrophularia nodosa* +, *Scutellaria galericulata* +, *Calamagrostis epigeios* +, *Polygonum convolvulus* +, *Erigeron canadensis* +, *Solanum dulcamara* +, *Galeopsis bifida* +, *Rumex thyriflorus* +.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті, багаторічні заплавно-лісові ценози, що рідко зустрічаються невеличкими "острівцями" в старій частині заплави на підвищеннях прируслових валів. Займають незначні площі. Асоціація поширена на відносно бідних і добре дренованих дернових шарувато-глейоватих легкосупіщаних ґрунтах, які підтоплюються лише під час весняних повеней.

Союз *Rubus caesi-Amorphyon fruticosae* all. nov.

Діагностичні види: *Aristolochia clematidis*, *Galium aparine*, *Glechoma hederacea*, *Frangula alnus*, *Lysimachia nummularia*, *Moehringia trinervia*, *Polygonum convolvulus*, *Rubus caesius*, *Ulmus glabra*.

Номенклатурний тип: ass. *Euphorbio virgultosae-Amorphyon fruticosae*.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: заплавні чагарникові та деревні угруповання, поширені на дернових глейоватих ґрунтах заплави.

Асоціація *Aristolochio-Salicetum albae* ass. nova

Діагностичні види: *Aristolochia clematidis*, *Morus alba*, *Rosa corymbifera*, *Viburnum opulus*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А.Соломахою 1.06.95 на рівнинній ділянці північного берега о-ва Шелестів. У деревостані переважає *Salix alba* (зімкнутість 0,7). Ярус трав із покриттям 80%. Представлені *Aristolochia clematidis* -5, *Equisetum pratense* -3, *Poa palustris* -2, *Asparagus officinalis* +, *Bromopsis inermis* +, *Erysimum hieracifolium* +, *Galium aparine* +, *Amorpha fruticosa* +, *Lycopus europaeus* +, *Morus alba* +, *Poa nemoralis* +, *P. pratensis* +, *Alopecurus*

pratensis -+, *Glechoma hederacea* -+, *Lysimachia nummularia* -+, *Acer negundo* -+, *Taraxacum officinale* -+, *Rumex thyrsoiflorus* -+, *R. crispus* -+, *Sium latifolium* -+, *Lysimachia vulgaris* -+, *Cirsium arvensis* -+, *Elytrigia repens* -+, *Polygonum convolvulus* -+, *Bidens frondosa* -+, *Stachys palustris* -+, *Valeriana exaltata* -+.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично багаті багаторічні заплавно-лісові ценози приурочені до відносно багатих дернових шарувато-глеюватих ґрунтів, що підтоплюються в роки з високими літніми паводками та затоплюються весною. Субклімаксові ценози.

Асоціація *Strophostoma sparsiflorae*-*Amorpha fruticosa* ass. nova

Діагностичні види: *Glechoma hederacea*, *Myosotis arvensis*, *Rubus caesius*, *Strophostoma sparsiflora*, *Ulmus glabra*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком 01.06.95 на о-ві Круглик. Чагарниковий ярус представлений *Amorpha fruticosa* зімкнутістю 0,9. Серед трав'янистих видів з покриттям 20 % зустрічаються *Galium palustre* -1, *Aristolochia clematidis* -+, *Bidens frondosa* -+, *Galium aparine* -+, *Glechoma hederacea* -+, *Myosotis arvensis* -+, *Polygonum dumetorum* -+, *Teucrium scordium* -+, *Poa nemoralis* -+, *Ophioglossum vulgatum* -+, *Sium latifolium* -+, *Scutellaria galericulata* -+, *Crepis tectorum* -+, *Lysimachia nummularia* -+, *Rumex thyrsoiflorus* -+, *Ranunculus repens* -+, *Strophostoma sparsiflora* -+.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично бідні двох'ярусні угруповання чагарників та трав'янистих багаторічників. Поширені на дернових глеюватих у комплексі з мулуватими болотними ґрунтами, що затоплюються під час весняних повоней та літніх паводків.

Асоціація *Euphorbia virgulosae*-*Amorpha fruticosa* ass. nova

Діагностичні види: *Euphorbia virgulosa*, *Galium boreale*, *Thalictrum flavum*.

Номенклатурний тип: опис виконаний В.Л.Шевчиком та В.А. Соломахою 10.08.95 на о-ві Шелестів. Чагарниковий ярус зімкнутістю 0,9 представлений *Amorpha fruticosa* -5 та *Frangula alnus* -1. У трав'яному покриві із проективним покриттям 60 % зустрічаються *Aristolochia clematidis* -+, *Galium aparine* -+, *Glechoma hederacea* -+, *Solanum dulcamara* -+, *Polygonum convolvulus* -+, *Lysimachia nummularia* -+, *Scutellaria hastifolia* -+, *Rumex thyrsoiflorus* -+, *Veronica longifolia* -+, *Bromopsis inermis* -+, *Euphorbia virgulosa* -+, *Galium boreale* -+, *Alopecurus pratensis* -+, *Rubus caesius* -+, *Tanacetum vulgare* -+, *Lysimachia vulgaris* -+, *Asparagus officinalis* -+, *Mentha arvensis* -+, *Ulmus scabra* -+, *Carex vulpina* -+.

Фітоценологічна та екологічна характеристика: флористично відносно багаті, багаторічні угруповання чагарників, чагарничків та трав'янистих багаторічників, представлені невеликими подовженими ділянками (смугами). Власне це фронтальні зони наступу аморфників на лучні ценози. Займає досить великі площі (до кількох десятків гектарів). Поширена на дернових легкосупіщаних глеюватих ґрунтах, що інколи підтоплюються під час весняних повоней. У жоді сучасній трансформується в угруповання союзу *Salicion albae*.

Висновки

Синтаксономія рослинності заплавної частини Канівського природного заповідника представлена 29 асоціаціями, що відносяться до 6 класів. Така велика різноманітність рослинності обумовлена різко змінним гідрологічним режимом заплави. Безперечно, що при подальших дослідженнях, синтаксономічна схема буде доповнюватись та коригуватись.

Література

Косман Є.Г., Сіренко І.П., Соломаха В.А., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Новий комп'ютерний метод обробки описів рослинних угруповань // Укр. ботан. журн. - 1991. - 48, 2. - С. 98-104.

Любченко В.М., Бортняк М.М. Рослинність Канівського державного заповідника за даними великомасштабного геоботанічного картування // Укр. ботан. журн. - 1986. - 43, 5. - С. 16-20.

Любченко В.М. Каневський заповідник // Перспективна сеть заповідних об'єктів України. - Київ, 1987. - С.57-60.

Определитель высших растений Украины. - Киев: Наук. думка, 1987. - 548 с.

Соломаха В.А. Синтаксони рослинності України за методом Браун-Бланке та їх особливості. - Київ: ун-т імені Тараса Шевченка. - Київ, 1995. - 116 с.

Korotkov K.O., Morozova O.V., Belonovskaja E.A. The USSR vegetation syntaxa prodromus. - Moscow, 1991. - 346 p.

Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski Warszawa: Wyd-wo PAN. - 1981. - 297 s.

Moravec J. a kol. Rostlinná společenstva České socialistické republiky a jejich ochrazení // Severočeskou přírodou, Priloha. - 1983, N1. - 170 s.